

raber esasının Bizans örneklerine (!) dayandığını iddia eder. Ancak tamamen Türk işi olan bu kantar, üzerindeki hicri ve milâdî olarak ayrı ayrı işlenmiş tarihlerden anlaşılacağına göre 1282 (1866) tarihli idi. Fakat bu tarih ahşap kısımların tamirine ait olmalıydı. Söylendiğine göre İstanbul'un bütün esnafının kantarları XX. yüzyıl başlarına gelinceye kadar bu mirî kantarda kontrolden geçirilerek mühürleniyordu. İstanbul ticaret hayatının değerli hâtırası olan bu kantarın ahşap kısımları 1952 yangınında yanmıştır. 1989'da bu kantarın enkazına rastlanamamıştır. Yalnız beşik tonozlu geçit dehlizine açılan dövme demirden orijinal kapı kanatları henüz duruyordu. Pervitiç planında üst katta işaretilenen harap mescidin de ihya edildiğine dair bir belirti görülememiştir.

Balkapanı Hani, İstanbul'un en eski ticaret hanlarından biri olarak ve aynı zamanda eski bir yapının kalıntısı üstünde inşa edilmiş olması bakımından tarihi değeri haiz bir eserdir. Ciddi bir araştırma yapıldıktan sonra ilmi esaslara göre tamir ve ihyası iyi olacaktır.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 176; Mehmed Ziyâ, *İstanbul ve Boğaziçi*, İstanbul 1336, I, 347, not 1; *Mecelle-i Umûr-ı Belediyye*, I, 802 vd.; E. Mamboury, *İstanbul: Rehber-i Seyyâhîn*, İstanbul 1925, s. 347; *Constantinople: Guide touristique*, İstanbul 1925, s. 342; T. Bertele, *Il Palazzo degli ambasciatori di Venezia a Constantinopoli e le sue antiche memorie*, Bologna 1932, s. 23-26; J. Pervitiç (Pervititch), *Sigorta Planı: İstanbul Eminönü Kazası-Tah-takale Mahallesi*, İstanbul 1940, pafta 70 (1: 500); Ceyhan Güran, *Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimârisi*, Ankara, ts., s. 85-87, rs. 3; W. Müller-Wiener, *Kunstlexikon zur Topographie Istanbul*, Tübingen 1977, s. 343; İ. Hakkı Uzunçarşılı v.dğr., *Topkapı Sarayı Müzesi, Osmanlı Sarayı Arşivi Kataloğu: Hükümler, Beratlar*, Ankara 1988, 2. fas., s. 155, nr. 1490; R. Ekrem Koçu, "Balkapanı Hani", *İst.A*, IV, 2053-2056.

SEMAVİ EYİCE

BALKARLAR

(bk. KARAÇAY-BALKARLILAR).

BALTACI

Osmanlılar'da sarayın birun* görevlilerinden bir zümrenin adı.

Farsça *teberdârân* adıyla da anılan baltacılar, bir rivayete göre ilk defa II. Murad zamanında Acemi Ocağı'na alınmışlar ve sefere giderken yol açmak, bataklıkları kurutmak, çadır kurmak, yük kal-

dırıp indirmek gibi işler ve ayrıca bazı saray hizmetleri için kullanılmışlardır. İstanbul'un fethinden sonra daha teşkilâtli bir ocak haline gelen bu zümre, Fâtih zamanında Eski ve Yeni Saray'da (Topkapı Sarayı) yaptıkları işlere göre iki sınıfa ayrılmıştır. Daha sonra Edirne, Galata ve İbrâhim Paşa saraylarında da müstakil baltacı ocakları oluşturulmuştur. XVII. yüzyılda Galata ve İbrâhim Paşa saraylarının teşkilâtları bozulunca, baltacılar varlıklarını Eski ve Yeni Saray'da sürdürmüşlerdir.

"Teberdârân-ı Sarây-ı Atîk" denilen Eski Saray baltacıları Topkapı Sarayı'ndaki harem ile Eski Saray mensuplarının, şehzadelerin ve saray dışındaki sultanların hizmetlerini ve muhafızlıklarını yaparlardı. Bunlar doğrudan doğruya Dârüssaâde ağasına bağlıydı. Kışları Eski Saray'ın Mercan tarafındaki kapısı civarında idi. Fakat işleri gereği gündüzleri bir kısmı Yeni Saray'da bulunarak başta Dârüssaâde ağası olmak üzere öteki harem ağalarının ve saray mensuplarının hizmetlerini görürlerdi. Baltacı Ocağı'na yeni alınan acemiler Beyazıt Camii'nde ders görürlerdi. Baltacı Ocağı'na genellikle öteki saraylardan, saray aşçılarından ve Antep, Kayseri gibi Anadolu'nun çeşitli yerlerinden nefer alınır.

Eski Saray baltacılarının Dârüssaâde ağasından sonraki en büyük âmirleri baltacılar kethüdâsı, bölükbaşı ve odabaşılardı. Kethüdâ ve odabaşılardan kıdemli olanları müteferrika*lığa terfi ederlerdi.

Eski Saray baltacılarından olan kapı haseki ağası, Dârüssaâde ağasının sadrazamlıktaki işlerini takip ederdi. Hasekibaşı ise yanındaki haseki başkâtibi ile kızlar ağasına bağlı Haremeyn vakıflarının tahsili ile görevliydi. Bu vakıflara bakan Dârüssaâde ağası baş yazıcısı da emrindeki altı halife ile yine Eski Saray'ın kıdemli ve okur yazar baltacıların-

ZÜLÜFLÜ
baltacı
(TSMK,
III. Ahmed,
nr. 3690)

dandı. Baş yazıcılığa bu halifelerden en eski olanı getirilirdi. Baltacı neferleri dış hizmete genellikle kapıkulu süvarisi olarak çıkarlardı. Mevcutları XVII. yüzyılın ikinci yarısında 813 iken bir asır sonra 400 kişiye düşmüştür. Baltacı ağaları, başlarına kırmızı çuhadan yapılmış *barata* denilen bir serpuş giyerlerdi. Neferlerin başlıkları ise mor keçeden yapılırdı. *Dolama* adı verilen kaputları kırmızı ve yeşil renkteydi.

"Teberdârân-ı hâssa" denilen zülüflü baltacılar Eski Saray baltacılarından tamamen ayrı bir ocak olup hizmetleri de farklıydı. Giydikleri serpuşun iki tarafından zülûf veya perçem şeklinde iki örgü yanaklarına sarktığından bu adla anılan zülüflü baltacılar Topkapı Sarayı'nda otururlar, Enderun ve haremde hizmet görürlerdi. Bundan dolayı etraflarını görmemeleri için yakaları kalkık dolama giyerlerdi. Daha sonraları bunların sadece harem hizmeti görenlerine "yakalı baltacı" denmiştir. III. Murad zamanında ortaya çıkan zülüflü baltacıların ikametgâhları akağalar kapısı civarında idi. Bu ocağa devşirme oğlanlarından, öteki saraylardan, saray aşçılarından ve Kastamonu'nun gürbüz halından nefer alınır. Önceleri kapı ağasına bağlı olan zülüflü baltacılar XVIII. yüzyıldan itibaren silâhtar ağaya tâbi olmuşlardır. Zülüflü Baltacılar Ocağı'nın en büyük âmiri baltacılar kethüdâsı idi. Onun altında sırasıyla baş baltacı, divanhânci ve kilercibaşı baltacısı gelirdi. Kıdemli sekiz baltacı "bıçaklı mülâzımı" adıyla anılırdı. Bunlar diğerlerinden ayrı olarak sırma kuşak kuşanırlardı.

Zülüflü baltacıların kethüdâları, bölükbaşılardan, odabaşılardan, diğer ağalardan ve kıdemlileri terfi ederlerse müteferrika veya *çaşnigî** olurlar, neferleri ise kapıkulu süvariliğine, özellikle bu bölüklerin en itibarlı olan sipah ve silâhtar bölüklerine geçerlerdi. Divanhânci, yemişçi ve su-

Baltacı
(Gastallan
Histori
Tautreks)

yolcu denilen zülüflü baltacılarından sonra koşucu (veya kuşçu) denilenleri gelirdi ki bu sonuncular padişahın veya silâhtarın haberleşme işini yürütürlerdi.

Zülüflü baltacıların birçok görevleri arasında divanhânenin süpürülmesi, açılıp kapanması ve muhafazası başta gelirdi. Harem yangınlarını da bunlar söndürürlerdi. Zülüflü baltacılar Ayasofya Camii'nde ders görürlerdi. Aralarından kabiliyetli olan on ikisine "halife" denirdi. Bunlardan bazıları harem ağalarına okuma yazma öğretir, bazıları da başta has odabaşı olmak üzere öteki harem ağalarının hizmetlerini görürdü. Sadrazam sancak-ı şerif ile sefere çıkınca zülüflü baltacılarından otuzu bu livâ altında Kur'an-ı Kerim okurdu. Bayramlarda tah-tî Bâbüssaâde önüne getirip götürmek, ayda bir hareme odun taşımak, genellikle Sultan Ahmed Camii'nde yılda bir yapılan mevlid törenlerinde cemaate şerbet ve gülsuyu ikram etmek, Enderun'daki camide kayyimlik yapmak, Dîvân-ı Hümâyün toplantılarında hizmet etmek, saraydaki ölümlerde cenazeleri taşımak da bu baltacıların görevleri arasındaydı.

Sayıları zamanla değişen zülüflü baltacıların XVII. yüzyıl sonlarındaki mevcudu emeklileriyle birlikte 109 ile 184 kişi arasında idi. Bunlar 1835 yılında 176 nefer iken Sultan Abdülmecid zamanında sayıları altmış bire indirilmiştir.

Zülüflü baltacılar bellerine enli ve siyah sahtiyandan kemer takarlardı. Kalkık yakalı kaputları önceleri kırmızı ve yeşil çuhadan yapılıırken sonraları lâcivert renkli çuhadan yapılmıştır. Başlıkları Eski Saray baltacılarınınki gibi, fakat biraz daha uzundu. Deve tüyünden yapılmış olan bu külâhın altına giyilen fesin renginden dolayı serpuşun alt kenarı kırmızı görünürdü. Mevsimlere göre kıyafetleri değişen zülüflü baltacılar koşuşlarında takke ile dolaşırlardı. Zülüflü salıvermeleri ise Mevlevîliğe bağlanmaktadır (Atâ Bey, I, 282).

Baltacılar Ocağı 1757 yılında III. Mustafa tarafından lağvedilmişse de 1774'te I. Abdülhamid zamanında tekrar kurulmuş, II. Mahmud'un yenilik hareketleri sırasında yeniden düzenlenerek varlığını imparatorluğun sonuna kadar sürdürmüştür.

Gerek Eski gerekse Yeni Saray baltacıları arasından Baltacı Mehmed Paşa, Nasuh Paşa, Yemişçi Hasan Paşa ve Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa gibi ünlü devlet adamları çıkmıştır.

BİBLİYOGRAFYA:

BA, MD, nr. 25, s. 110, 251, 253; BA, HH, nr. 17.636 A-B-C, 48.380, 48.383, 48.383 A-B-C; BA, Cevdet-Saray, nr. 5779; Tursun Bey, *Târîh-i Ebû'l-Feth* (nşr. Mertol Tulum), İstanbul 1977, s. 94, 95, 109; *Kitâb-ı Müstetâb* (nşr. Yaşar Yücel), Ankara 1974, s. 7, 27; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 202; P. Rycaut, *The Present State of the Ottoman Empire*, London 1668, s. 291-292; *Eyyûbî Efendi Kanunnâme-si*, İÜ Ktp., TY, nr. 734, vr. 2^b, 26^b; Râşid, *Târîh*, III, 271; Şeyhî, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, II, 134-135, 436; d'Ohsson, *Tableau général*, VII, 30-33; Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), I, 169; II/A, s. 12-13, 90; Atâ Bey, *Târîh*, I, 36, 282-283, 285, 290-293, 305-307; Cevad Paşa, *Târîh-i Askerî-i Osmânî*, İstanbul 1299, I, 196; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 432-438, 467; a.m.f., "Baltacı", *İA*, II, 286-287; Pakalın, I, 154-156; III, 429-430, 668-670; Sertoğlu, *Tarih Lügati*, s. 32-33; R. Ekrem Koçu, "Baltacı", *İst.A*, IV, 2072-2075; H. Bowen, "Baltadji", *El²* (Fr.), I, 1034-1035.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

BALTACI MEHMED PAŞA

(ö. 1124/1712)

III. Ahmed devri sadrazamlarından.

Bugün Çorum'a bağlı bir kaza olan Osmançık'ta doğdu. Genç yaşta ilim merakıyla Trablus, Tunus ve Cezayir'e kadar gitti. Daha sonra İstanbul'a döndü ve akrabalarından Hacı Sefer Ağa vasıtasıyla saraya intisap etti. Burada sırasıyla baltacılık, yazıcılık ve müezzinelik gibi görevlerde bulundu. Bu sırada Şehzade Ahmed ile de yakın münasebet kurdu.

1703 Edirne Vak'ası sırasında âsilerle yakın ilişkilerde bulundu ve Sultan III. Ahmed'in cülusu hususunda büyük gayret gösterdi. III. Ahmed tahta geçtiği zaman padişah olan yakınlığı dolayısıyla süratle yükseleceğini ümit ettiyse de Sadrazam Morali Damad Hasan Paşa, Baltacı Mehmed'i kendisine rakip gör-

Baltacı Mehmed Paşa'nın mührü

düğünden onu uzun süre terfi ettirmedi. Bir ara birinci *mîrâhur**luğa tayin edildiyse de (28 Kasım 1703) az sonra Trablus ve Halep taraflarına tahsilidar olarak gönderilmek suretiyle saraydan uzaklaştırıldı. Ancak Kalaylıkoz Ahmed Paşa'nın sadâreti döneminde İstanbul'a dönebildi ve 6 Kasım 1704'te vezâretle kaptan-ı deryâ oldu. Bu sırada Kalaylıkoz Ahmed Paşa'nın sadâretten azline sebep olan birtakım teziplere girişti ve sonunda sadârete geçmeyi başardı (25 Aralık 1704). Bu ilk sadrazamlığı sırasında kendisine taraftar olanları iş başına getirmekten başka önemli bir iş yapmadan azledildi (3 Mayıs 1706). Daha sonra Erzurum valiliğine ve Sakız muhafızlığına tayin edildi (1707). 21 Ocak 1709'da Halep valisi olan Baltacı Mehmed Paşa, 18 Ağustos 1710'da Köprülüzâde Nüman Paşa'nın yerine ikinci defa sadrazamlığa getirildi. Bu sırada ilk iş olarak, İsveç Kralı XII. Şarh'ın (Demirbaş Şarh) Osmanlı topraklarına ilticası ile gelişme gösteren Osmanlı-Rus münasebetleriyle meşgul oldu. Hemen ardından, Osmanlı Devleti'nin kuzey sınırlarına tecavüz eden Ruslar'a karşı yapılacak Prut Seferi'ne serdâr-ı ekrem olarak tayin edildi (19 Şubat 1711).

Sefer hazırlıkları tamamlandıktan sonra 9 Nisan 1711'de İstanbul'dan ayrılan Baltacı Mehmed Paşa, emrindeki kuvvet-

بم ولدو مردو حوتو حوتو ولیدة فتم باعثة دولتیم اهدیم سلطانم حضرتی
 بوعدوبدیرنه لری ستم بلوغه واصل و فکر و شعوریم نیک و برسی تمیزه مستعد و قابل اولدویم و حکم المراق بالادی ساحتی
 ناظر المین و وزیر و حرا بزرگترینیه واردیم انانده نظریه کرامتون برعزرا الوجود مشرفی آدمی ایله ملوقی و خصیت ارا لیدن ستم
 دولت آل عثمان بریزر عظم اوله حذق جبهه صدقین لاج و غایا ندر بود بارلوزده مهوده نعت و خصیت و کرامت و
 دولت علیه بهر جان اول و برینشیرا ینکله حقیق ظهوره کلون ناطقه ستر کولون هر هان و کولون سم قول ایله اصفا ایدویم
 کولویا ستم بلذیعینا لوزن انساب سوادسنه و دوشور عصمت اولانده نیک خورشید لرنیک بازارلق دفتلرنی تمیز ایدن وک اوجیا
 تارون حادیر نیک بازا جیبی بدینی علی غایک بالیزه عقدا ایدنیک خورشید لرنیک بازاریلق دفتلرنی تمیز ایدن وک اوجیا
 ستم مکان مرجم نغازی سلطان محمد پاشا ایدنیک خورشید لرنیک بازاریلق دفتلرنی تمیز ایدن وک اوجیا
 و بالیه بیجه صده جارا ایدیم و بدینی علی غایک بالیزه عقدا ایدنیک خورشید لرنیک بازاریلق دفتلرنی تمیز ایدن وک اوجیا
 ادریزه دعوت اولونوب واردینی ستم کولون وک اوجیا بالیزه عقدا ایدنیک خورشید لرنیک بازاریلق دفتلرنی تمیز ایدن وک اوجیا
 استیسمه ستمه و دارا کتده ا کتده افا ستمدن مرصرتاق الیورک چولکچرا اوسون و دیر الیملین کرامت اولانده
 دارا کتده افا ستمدن مرصرتاق الیورک چولکچرا اوسون و دیر الیملین کرامت اولانده
 و دوتلرنیک بازاریلق دفتلرنی تمیز ایدن وک اوجیا بالیزه عقدا ایدنیک خورشید لرنیک بازاریلق دفتلرنی تمیز ایدن وک اوجیا
 جلوزر عصمت اولانده نیک خورشید لرنیک بازاریلق دفتلرنی تمیز ایدن وک اوجیا بالیزه عقدا ایدنیک خورشید لرنیک بازاریلق دفتلرنی تمیز ایدن وک اوجیا

Baltacı Mehmed Paşa'nın sultana sunduğu arızanın bas tarafı (T.S.M.A. nr. E 2989)